

Парайдин уулу Шайлобек

**КОРРУПЦИЯГА КАРШЫ КҮРӨШҮҮНҮН АБАЛЫ
(ТЕОРИЯ ЖАНА ПРАКТИКА)**

Парайдин уулу Шайлобек

**СОСТОЯНИЕ БОРЬБЫ С КОРРУПЦИЕЙ
(ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА)**

Paraydin uulu Shayloobek

**THE MODERN STATE OF STRUGGLE WITH CORRUPTION
(THEORY AND PRACTICE)**

УДК:340/1.55

Бул илимий макалада коррупцияга каршы кїрїсїїнїн азыркы учурдагы абалы, бул жааттагы чет елкелїк тажрыйба кароого алынган.

Данной научной статье анализируется современное состояние борьбы с коррупционными правонарушениям, а также зарубежный опыт в этой области.

Мамлекеттик кызматты жакшыртуу боюнча мамлекет тарабынан жүргүзүлүп жаткан саясатка карабастан, азыркы учурга чейин мамлекеттик кызматчылар тарабынан жасалган коррупциялык укукбузуу жөнүндөгү суроо актуалдуу болуп калууда.

Кыргыз Республикасында "Коррупцияга каршы күрөшүү жөнүндө" атайын мыйзам кабыл алынган. Бул багыттагы мамлекеттик органдардын аракетинин натыйжалуулугу мамлекеттин жана жарандык коомдун укуктук талаасындагы көз алдындагы коррупцияга каршы күрөшүү суроолору коюлган жагдайлар менен негизделет.

Мамлекеттик башкаруу чөйрөсүндө коррупцияга каршы күрөшүү аны жасоого көмөктөшүүчү нерселерди алдын алуу үчүн чараларын иштеп чыгуу максатында анын себеп жана шарттарын окуп чыгуу зарыл. Адамдын ишмердүүлүк процессинде акырындык менен себептик байланыш бир гана адам менен жаратылыштын арасында гана болобостон, табияттагы башка кубулуштар менен дагы мамилелерде жашап келгендиги жөнүндө жалпы себептик көз караш калыптанган.

Бизге белгилүү болгондой адамдын билиминин өнүгүшү себептик жана натыйжа жөнүндөгү көз караштарды бир канча тереңдетет. Тааным процессинин чексиздиги адам билиминин өркүндөбөгөнү менен гана шартталбастан, табияттын туруктуу өнүгүүсү менен да шартталат. Философиялык сөздүктө келтирилген аныктамага ылайык: Себептик байланыштар - бул аң сезимден тышкары көз карандысыз жашоочу [1, с. 351].

Административдик-коррупциялык укукбузуулардын коомго коркунучтуулугу анда кызмат адамдарынын жана башка мамлекеттик кызматчылардын катышкандыгы менен мүнөздөлөт, ал өз кезегинде коррупциянын гүлдөп өсүшүнө түпкүр жаратат. Жогоруда келтирилген аныктамага ылайык, коррупция-

нын милдеттүү атрибуту болуп мамлекеттик кызматчылардын пара алуу жолу менен байышы саналат [2, с. 62].

Коррупцияга каршы күрөштү анын түп тамырынан баштоо керек, андан кийин гана аны мамлекеттик кызматчыларга колдонуу керек. Ошону менен бирдикте тарыхый тажрыйбаны эске алуу керек, ал көрсөткөндөй бийлик укугуна ээ болгон жактарга карата укуктук иммунитеттин жарыяланышы коррупциянын масштабдуу өнүгүшүнө алып келүүдө [3, с. 281].

Бул жерде Италиянын тажрыйбасы бир канча жагымдуу, укуккоргоо органдары тарабынан "Таза колдор" операциясын жүргүзүүдө бардык италиялык "истеблишментти" байланыштырган "спрут" аныкталган. Бардык партиялардын жетекчилери жана өкмөттүк коалиция ишкерлерден мыйзамсыз акча алгандыкта байланышы бар болуп чыкты. Орто эсеп менен 10% мамлекеттик буйрутамаларды алгандар алардын өкүлдөрү зарыл көмөк көрсөткөн саясий партиялар тарабынан төлөнөгөн [4, с. 256].

АКШда мамлекеттик кызматчыларды көзөмөлдөө тутуму иштелип чыккан. Д. Картер Президенттик кылган мезгилде Конгресстин бардык мүчөлөрү жана жетектөөчү адистер жылына бир жолу өздөрүнүн кирешлерин гана маалымдашпастан 250 доллардан ашкан белектер үчүн да маалымат беришкен. Президент Б. Клинтон Фемида кызматкерлерине жеке адамдардан 20 доллардан ашкан ал эми уюмдардан 50 доллардан ашкан белектерди жылына алууга тыюу салды (анын ичинде тамак аш азыктары ичмидиктер да бар) [4, с. 265].

Бир канча кызыгууну Кытай Элдик Республикасындагы коррупцияга каршы күрөшүү тажрыйбасы жаратат. КЭР Жогорку элдик прокуратурасынын 1991 жылдагы маалыматына караганда укук коргоо органдарына 1700 адам келген. Убактылуу жобого ылайык коррупцияга каршы күрөшүү компаниясында, 2-миңден 5-миң юанга чейин пара алган кадрдык кызматкерлер, өз ыктыярлары менен өздөрүнүн кылмыштарын мойнуна алышса кылмыш тартибинде жазага тартылышкан эмес. Көптөгөн пара алуу боюнча кылмыш иштери Кытайда ыктыярдуу маалымат берүүчүлөр тарабынан ишке ашырылат. Ушуну менен КЭР Башкы прокуратурасы тарабынан аларды басмырлоо же маалымат бер-

гендиги үчүн өч алууну алдын алуу үчүн, аларды коргоо чаралары кабыл алынса, ал эми Германияда, маалымат берүүчүлөрдү мамлекет сыйлайт [4, с. 267].

Мамлекеттик кызматтын кызыкчылыгын ишенимдүү эмес экендигин мамлекет тарабынан бийлик ыйгарымына ээ болгон жактын анын кол астындагы иштерди чечүүдө негизги фигура деп эсептегендигинде. Бул категориядагы чиновниктер үчүн коом үчүн алар өздөрүнүн функцияларын кандай таризде аткарып жаткандыгы айрымасы жок экендиги жөнүндө ишеними бар.

Бирок оюдун катачылыгы айкын, мамлекет тарабынан өздөрүнүн органдары аркылуу өкүм сүргөн тартипти бузуу жолу менен эмес сактоо менен ишмердүүлүк жүргүзүп жаткандыгы коом үчүн кайдыгер эмес. Мамлекет социалдык институт катары, салык төлөөчүлөрдүн каражаты менен жашап келет, орнотулган жазылмаларды бузууга укугу жок. [5, с. 151].

Коррупцияга каршы күрөшүү өнүгүп келе жаткан эл аралык укуктук базага ээ. Коррупцияга каршы бир катар эл аралык конвенциялар жана башка эл аралык документтер бар аларга: Трансулуттук уюшулган кылмыштуулук боюнча ага эксперттер тобунун 32 сунуштары, сегиз мемлекеттин Саясий тобу тарабынан Лиондо 29 июнь 1996жылы жактырылган. Эл аралык мамлекеттик кызмат адардарынын жүрүм турум кодекси БУУнун Генералдык ассамблеясы (51.59 резолюциясы 12 декабрь 1996ж.); БУУ эл аралык коммерциялык операцияларда коррупцияга жана паракорчулукка каршы күрөшүү боюнча Декларациясы (резолюция 51.191 БУУ Генералдык ассамблеясы 16 декабрь 1996 ж.); экономикалык кызматташтык Уюмунун, эл аралык коммерциялык бүтүмдөрдө чет өлкөлүк кызмат адамдарын паралап сатып алууга каршы күрөшүү Конвенциясы, 21 ноябрь 1997 ж.; "Коррупция жөнүндө Кылмыш-укуктук жана жарандык укуктук конвенция", Европа Кеңеши тарабынан, 1 май 1999ж кабыл алынган; БУУ Генералдык ассамблеясынын 54 128 резолюциясы, 28 январь 2000ж, "Коррупцияга каршы күрөшүү чаралары"; трансулуттук жана уюшулган кылмыштуулукка каршы БУУ Конвенциясы 15 ноябрь 2000ж жана башкалар [6].

Жогоруда аталган жана башка актыларды жетекчиликке алып, коррупцияны алдын алуу деп коррупциялык укукбузууларды жаратуучу же көмөктөшүүчү кубулуштарды, аларды жоюуга, чектөөгө багытталган антикоррупциялык субъектилердин ишмердүүлүгүн түшүнөбүз. Бул түшүнүктөн келип чыккандай коррупцияны алдын алуу ага каршы аракеттин негизги багыты болот, бул жандашуу коррупцияны алдын алууда жаңы механизмдерди иштеп чыгууда, максат жана милдеттерди аныктоодо өз ордун табуусу маанилүү [7, с. 30].

Коррупциялык укукбузууларды жараткан себеп жана шарттарды аныктоодо жоюуда жалпы жана атайын алдын алуучу бир катар чараларды көрүү зарыл. Жалпы алдын алуу чараларына укук-

бузуулардын өсүүсүн шарттаган жагдайларды жоюуга алып келүүчү социалдык-экономикалык жана маданий-тарбиялык чараларды таандык кылсак болот [8, с. 114].

Атайын чаралар биздин мамлекеттин жалпы алдын алуу ишмердүүлүгүнө негизделип, ар кандай органдар, кызмат адамдары жана жарандар тарабынан өткөрүлүүчү чаралардын жыйындысы. Атайын алдын алуу чараларынын ичинде чоң мааниге:

- мамлекеттик кызматчылардын укуктук маданиятын, компетенттүүлүгүн жана кесипкөйлүгүн жогорулатуу;
- башкаруу жана бийлик органдарына мамлекеттик кызмат аркылуу берилүүчү мыйзамдардын жана башка ченемдик актылардын, тыянактардык сунуштардын дал келишин, камсыз кылуу;
- мамлекеттик кызмат жөнүндө мыйзамды өнүктүрүү;
- мамлекеттик кызматта укуктук тартипти бекемдөө;
- мамлекеттик кызматтын иштеши боюнча ата мекендик жана чет өлкөлүк тажрыйбаны өздөштүрүү;
- мамлекеттик аппараты калыптандыруунун жаңылоонун ийкемдүү тутуму;
- мамлекеттик кызматта алыга жылуу, квалификациялуу ак ниеттүү адамдарды тандап алуу (конкурсдук) негизде болушу;
- кызматтык ыйгарымдарды так аныктоо;
- мамлекеттик аппаратты каржылоого илимий жандашуу, материалдык стимулдарды көбөйтүү, кыйыр артыкчылыктарды төмөндөтүү ээ [9, с. 125].

Жалпылап алганда коррупция илдетине каршы күрөшүүдө алдын алууда бул жаатта алдыга озуп кеткен мамлекеттердин иш тажрыйбасын, мыйзамдык өзгөчөлүктөрүн эске алуу зарыл.

Коррупциялык укукбузууларды алдын алууда:

- а) бир гана мыйзамдык категорияларды эске албастан алдыңкы теоретикалык илимий негизделген жаңы иштемелерди колдонуу;
- б) Коррупциялык укукбузуулардын деңгээлин аныктоодо социологиялык усулдарды (мониторинг) колдонуу;
- в) Мамлекеттик кызматчылардын ыйгарым укуктарын аныктоодо коррупциялык боштуктардын пайдалуу жол бербөө;
- г) мамлекеттик кызматчылардын ишмердүүлүгүн ачыктоо катары аракеттер натыйжалуу жемишин берет деп ойлойбуз.

Колдонулган адабияттар:

1. 1.Философский словарь [Текст] / Под ред. И.Т. Фролова. - М.: Наука, 1991. - 472 с.
2. 2.Криминология [Текст] / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. - М.: МГУ, 1994.
3. 3.Лекарь, А.Г. Профилактика преступлений [Текст] / А.Г. Лекарь. - М., 1972. - 245 с.
4. 4.Игнатова, А.Н., Казочкин, И.Д. Уголовное право буржуазных стран. Общая часть. [Текст] / А.Н. Игна-

- това, И.Д. Казочкин. Сборник законодательных актов. - М., 1990. - 226 с.
5. Уголовное право [Текст] / Общая часть / Под ред. Б.В. Здравомыслова. - М.: Юрист, 1996. - 298 с.
  6. Кодекс Кыргызской Республики "Об административной ответственности". (Введен в действие Законом от 4 августа 1998 года № 114.) (В редакции Законов КР от 27 ноября 1999 года N 131, 10 марта 2002 года N 33, 20 марта 2002 года N 42, 14 ноября 2003 года N 221, 15 февраля 2004 года N 13, 9 марта 2004 года N 18, 11 марта 2004 года N 20, 11 июня 2004 года N 71, 26 июля 2004 года N 98, 27 июля 2004 года N 100, 2 августа 2004 года N 102, 23 декабря 2004 года N 194, 25 февраля 2005 года N 39, 5 марта 2005 года N 43, 18 июля 2005 года N 107, 18 июля 2005 года N 109, 5 августа 2005 года N 121, 5 августа 2005 года N 122, 27 января 2006 года N 16, 6 февраля 2006 года N 35, 13 февраля 2006 года N 52, 13 февраля 2006 года N 53, 25 июля 2006 года N 127, 26 июля 2006 года N 130, 8 августа 2006 года N 159, 21 августа 2006 года N 174, 6 декабря 2006 года N 198, 30 марта 2009 года N 117, 30 апреля 2009 года N 140, 26 июня 2009 года N 194, 3 июля 2009 года N 202, 17 июля 2009 года N 234, 24 июля 2009 года N 250, 13 октября 2009 года N 272). // Нормативные акты Кыргызской Республики, 1998 г. ИС Параграф WWW <http://online.adviser.kg>.
  7. Исмагулов Д.К. Причины и условия коррупционных правонарушений в государственных органах [Текст] / Д.К. Исмагулов // Материалы научной конференции молодых ученых Казахстана "Проблемы и перспективы развития Казахстана как правового государства: взгляды и суждения молодежи". - Алматы, Университет им. Д.А. Кунаева, 2007.
  8. Толеубекова, Б.Х., Корзун, И.В. Борьба с преступностью в Казахстане: прогнозы и перспективы [Текст] / Б.Х. Толеубекова, И.В. Корзун // Материалы научно-практической конференции: Борьба с преступностью в Казахстане (вопросы теории и практики). - Алматы, 1998. - С. 28-49.
  9. Алауханов, Е. О., Турсынбаев, Д.Е. Борьба с коррупцией [Текст] / Е.О.Алауханов, Д.Е. Турсынбаев: Учебное пособие. - Алматы, 2008. - 288 с.

Рецензент: к.ю.н. Мурзабекова Ж.Т.